

високим рівнем цієї характеристики (5%) стикаються із труднощами при поясненні того, чим їх приваблює онлайн-середовище, відчувають фрустрацію після Інтернет-роботи, приписують віртуальній реальності містичні властивості, почувають себе частиною чогось надзвичайного у кіберпросторі. В той же час нами виявлено 40% досліджуваних, у яких в тій чи іншій мірі виявляються ці властивості, та 55%, яким вони не притаманні. Також ми встановили, що одухотвореним Інтернет вважають 3% обстежуваних, 21% – приписують йому цю якість у середній мірі, а більшість (76%) не рахують його таким.

Отже, внаслідок глобального поширення комп'ютерів та прогресу комп'ютерних технологій, з'явилася технічна можливість з'єднати всі комп'ютери в єдину світову інформаційну мережу – Інтернет. Така мережа дає змогу користувачеві спілкуватися не тільки з комп'ютером, а (за допомогою комп'ютера) й з іншими людьми. Утворилася нова комунікативна система, нова форма спілкування між людьми, що має одну, дуже важливу особливість: вона може не тільки змінювати зміст спілкування, але і здійснювати серйозний вплив на учасників процесу комунікації. Проте, поряд із незаперечними перевагами залученості у світову інформаційну мережу, важливо усвідомити соціальні ризики та соціально-психологічні наслідки цього, як для соціуму в цілому, так і для окремої особистості зокрема.

Як показав аналіз літератури та результати проведеного дослідження, не дивлячись на всі переваги Інтернет-спілкування, більшість сучасних студентів віддають перевагу «живій» комунікації, не прагнуть переносити норми віртуальності в реальне життя, здатні відокремлювати кіберпростір від оточуючої дійсності, не мають хаотичної поведінки у глобальній світовій мережі. Молодь усвідомлює, що ніякий технологічний пристрій не зможе замінити справжньої усмішки, блиску в очах, щирої інтонації в голосі, які можливі лише у реальному житті.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Жичкина А. Социально-психологические аспекты общения в Интернете [Электронный ресурс] / А. Жичкина. – Режим доступа: <http://flogiston.ru/articles/netpsy/refinf>
2. Іванова В. Віртуальне спілкування студентської молоді / В. Іванова // Магістр. – 2005. – В.1. – С.59-61.
3. Психологічні особливості спілкування в мережі Інтернет // Психолог. – 2006. - №46. – С.21-26.
4. Степанов О.М. Психологічна енциклопедія / О.М. Степанов. – К.: Академвидав, 2006. – 424 с.
5. Шевченко І. Некоторые психологические особенности общения посредством Интернет [Электронный ресурс] / И.Шевченко – Режим доступа: <http://flogiston.df.ru/projects/articles/shevtchenko.shtml>

Кленик І.

Науковий керівник – канд. психол. наук Адамська З.М.

МОТИВАЦІЙНА ГОТОВНІСТЬ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ДИТИНИ ДО НАВЧАННЯ В ШКОЛІ

Актуальність дослідження. На сучасному етапі розвитку психологічної думки в нашій країні особливої актуальності набуває проблема готовності дошкільників до навчання в школі. Адже вступ до школи докорінно змінює соціальну ситуацію, в якій перебувала дитина: ритм її життя, види діяльності тощо. Вона ускладнюється ще й тим, що збігається з черговою віковою кризою розвитку, яка припадає на шостий-сьомий рік життя. Все частіше увага науковців звертається не на важливість знань і навичок дитини, а на рівень прагнення оволодіти цими знаннями і навичками. Те, яким способом визначати ставлення дитини до школи, які показники вважати найважливішими, в чому проявляється бажання і небажання вчитися, які вікові закономірності появи ознак позитивного ставлення до школи, і отримало в психології назву проблеми мотиваційної готовності дитини до навчання в школі.

Психологічні особливості дошкільного віку висвітлені у працях Л.І. Божович, З.М. Борисової, Л.С. Виготського, Н.Й. Гуткіної, С. Дабагян, В.В. Давидова, Т.В. Дуткевич, Д.Б. Ельконіна, О.В. Запорожця, Н.О. Короткової, В.Т. Кудрявцева, О.М. Леонтьєва, М.І. Лісіної, Р. Мороза, М.М. Поддякова, та ін. Проблеми готовності до шкільного навчання своїм корінням сягає праця Л.С. Виготського, висвітлено в дослідженнях А. Анастасі, Л.І. Божович, Н.Й. Гуткіної, Д.Б. Ельконіна, О.В. Запорожця, О.Л. Кононко, О.Є. Кравцової, І.Ю. Кулагіної, О.М. Леонтьєва, М.І. Лісіної, В.С. Мухіної, Н.Г. Салміної та ін. Низка дослідників,

аналізуючи структуру психологічної готовності дитини до навчання в школі, особливу увагу приділяють її **мотиваційному компоненту** (Л.І. Божович, С.В. Буцкіна, А.К. Маркова, **В.К. Котирло, О.Л. Кононко, О.Є. Кравцова та ін.**). Однак, попри значний обсяг теоретичної розробки даної проблеми, ще й досі бракує експериментальних досліджень, які стосуються особливостей розвитку мотиваційної сфери майбутніх першокласників. Саме тому **метою** нашого дослідження стало здійснення теоретичного аналізу існуючих підходів до обґрунтування проблеми мотиваційної готовності до навчання дитини дошкільного віку.

Висвітлення проблеми. Дослідники психологічних особливостей дошкільного віку (Л.І. Божович, Д.Б. Ельконін, О.В. Запорожець, О.Л. Кононко, І.Ю. Кулагіна, О.М. Леонт'єв, М.І. Лісіна, В.С. Мухіна та ін.) констатують той факт, що ефективним шкільне навчання буде лише в тому випадку, якщо першокласник володіє необхідними і достатніми для початкового етапу навчання якостями, які потім в навчальному процесі розвиваються й удосконалюються. А психологічна готовність до шкільного навчання – це інтегральне утворення яке передбачає здатність дитини до прийняття нової соціальної позиції «школяра», а також здатність регулювати свою поведінку, розумову діяльність, оволодіння зв'язним мовленням, сформованість світоглядного бачення.

Психологічну готовність до школи трактують, як сукупність таких компонентів, як інтелектуального, особистісного, емоційного, вольового та мотиваційного (Л.І. Божович, Н.Й. Гуткіна, О.Л. Кононко, О.Є. Кравцова, Н.Г. Салміна та ін.). У цій структурі надзвичайно важливим є саме мотиваційний компонент психологічної готовності до навчання в школі. Саме мотивація не тільки сприяє розвитку інтелекту, але і є рушійною силою удосконалення особистості загалом (Л.І. Божович, Д.Б. Ельконін, О.М. Леонт'єв, М.І. Лісіна, З.В. Мануйленко, А.К. Маркова, Т.А. Матис, М.В. Матюхіна, О.Б. Орлов та ін.).

Зокрема А.К. Маркова, Т.А. Матис, О.Б. Орлов розглядають мотивацію, як ієрархію мотивів, які забезпечують цілеспрямованість діяльності людини, джерелом якої є зовнішня та внутрішня мотивація. До зовнішньої мотивації вчені відносять митиви, які виникають під впливом і стимулом зовнішніх імпульсів – вимог, наказів, примусів, зазначаючи, що така мотивація викликає зовнішній дискомфорт (людина зобов'язана виконувати чийсь волю). До зовнішньої мотивації відносяться такі мотиви: соціальні, мотиви оцінки, спрямовані на результат та ін. Внутрішня ж мотивація зароджується під впливом внутрішнього дискомфорту (людина діє, щоб отримати внутрішнє задоволення, позитивний психічний стан). У такому випадку діяльність організовується за власною ініціативою, і не залежить від чужої волі. Тут вагомими будуть внутрішнє задоволення та інтерес [6].

В.І. Чирков, на основі узагальнення результатів досліджень мотивації поведінки дошкільників зазначає, що за допомогою **внутрішньої мотивації** бажання працювати є стійким і тривалим, діти обирають для себе складні завдання, краще виконують творчі завдання, які вимагають нестандартного підходу. Внутрішньо мотивована діяльність дітей характеризується високою креативністю та супроводжується емоціями радості і задоволення. Успішно засвоюється навчальна програма, підвищується рівень розуміння теоретичного матеріалу, запам'ятовування, зростає рівень самоповаги. Тоді як під впливом **зовнішньої мотивації** поведінка є нестійкою і зникає разом із підкріпленням. Під час діяльності, яка **мотивована зовнішньо**, діти обирають найпростіші завдання для швидкого отримання винагороди, знижується якість і швидкість виконання ними творчих завдань. Дошкільники краще виконують стандартні завдання, через що знижується рівень креативності, з'являються негативні емоції [8].

В.О. Климчук та О.А. Шимченко зазначають, що «кожен з типів мотивації має свої переваги та недоліки. З одного боку, зовнішньо мотивувати дитину простіше та швидше. Для внутрішнього мотивування необхідно мати неабиякий запас терпіння та винахідливості. Щоб дитина відчула, що це не нудний обов'язок, а цікава робота, необхідно створити і ситуацію *гри*, і відчуття власного вибору та забезпечити позитивний зворотній зв'язок...» [5, с.61].

Л.І. Божович основну увагу акцентує на значенні мотиваційної сфери у контексті психологічної готовності до школи та у розвитку особистості дитини. Вченою було виділено дві групи мотивів навчання:

1) широкі соціальні мотиви навчання – мотиви пов'язані з потребами дитини в спілкуванні з іншими людьми, в їх оцінці і схваленні, з бажаннями зайняти певне місце в системі доступних суспільних відносин;

2) мотиви, пов'язані безпосередньо з навчальною діяльністю – пізнавальні інтереси дітей, потреба в інтелектуальній активності в оволодінні новими вміннями, навичками і знаннями [1].

Дитина, готова до школи, хоче вчитися і тому, що їй хочеться зайняти певну позицію в суспільстві людей, а саме позицію, що відкриває доступ у світ дорослості, і тому, що в неї є пізнавальна потреба, яку вона не може задовільнити вдома. Сукупність цих двох потреб сприяє виникненню нового ставлення дитини до навколишнього середовища, яке Л.І. Божович називає «внутрішньою позицією школяра». Це новоутворення має важливе значення, адже «внутрішня позиція школяра» може виступати як критерій готовності до шкільного навчання.

Про наявність внутрішньої позиції учня можна говорити за умови, якщо дитина:

- позитивно ставиться до вступу в школу та перебування в ній, навіть в умовах необов'язкового відвідування школи прагне до занять специфічно шкільного змісту;
- виявляє особистий інтерес до нового, власне шкільного змісту занять, віддає перевагу урокам грамоти та лічби, а не заняттям дошкільного типу (малювання, співи, фізкультура, тощо.), має належне уявлення про підготовку до школи;
- відмовляється від характерної для дошкільного дитинства організації діяльності та поведінки [1].

Як правило, в мотиваційній сфері майбутнього першокласника представлені різні мотиви навчання, але один з них може бути домінуючим. Проте повноцінна навчальна мотивація повинна включати і пізнавальні мотиви, і широкі соціальні мотиви навчання, і мотиви досягнення, але індивідуальність кожної дитини проявляється в домінуванні одного із зазначених мотивів всередині навчальної діяльності [1].

Н.В. Ніжегородцева і В.Д. Шадриков виділяють шість основних мотивів, які досягають максимального розвитку до кінця дошкільного віку:

- соціальні мотиви, що базуються на розумінні суспільної значущості і необхідності навчання, прагнення дошкільника до соціальної ролі школяра;
- навчально-пізнавальні мотиви, зокрема пізнавальні інтереси дитини, потреба в інтелектуальній активності й в оволодінні новими вміннями, навичками і знаннями;
- оціночні мотиви, тобто прагнення отримати оцінку дорослого і його схвалення;
- позиційні мотиви, пов'язані насамперед з інтересом до зовнішньої атрибутики шкільного життя і позиції школяра;
- зовнішні по відношенню до школи та навчання мотиви не мають ніякого відношення до змісту навчальної діяльності і не роблять істотного впливу на навчальну активність і успішність засвоєння знань. У разі домінування зовнішніх мотивів при недостатньому розвитку пізнавальної і соціальної мотивації велика ймовірність формування негативного ставлення до школи і до навчання;
- ігровий мотив, неадекватно перенесений в навчальну діяльність визначається компонентами: «дитина-партнер-гра» – і відповідно, не є специфічним для школи [7].

Н.І. Гуткіна, аналізуючи мотиваційний компонент готовності до навчання в школі, виділяє пізнавальні мотиви, соціальні та мотиви досягнень [4]. Вчена також зазначає, що спілкування з дорослим у дошкільному віці стає психологічним знаряддям, за допомогою якого дорослий керує поведінкою дитини, спрямовуючи її в потрібне для дитячого розвитку русло. Дослідниця розглядає інструментальний метод, за допомогою якого «...поступово шляхом зсуву мотиву (в даному випадку сильної безпосередньої потреби в позитивному емоційному спілкуванні з дорослим) на мету (дія, пов'язана з пізнанням) приводить до появи нового мотиву – пізнавального» [4, с. 20].

Л.І. Божович рушійною силою психічного розвитку дитини вважає потребу в нових враженнях. Але ця потреба фактично і є пізнавальною (базальна, духовна) потребою. Правда, ступінь її вираженості залежить від умов, в яких розвивалася дитина: якщо дорослі не стимулюють пізнавальний інтерес у дитини, то він поступово згасає, і навпаки [1].

О.Л. Виноградова звертає увагу на актуальність проблеми розвитку пізнавальної мотивації дитини. Значаючи, що діти часто бувають перевантажені зайвою інформацією і вже не прагнуть до отримання нових знань. Ситуація посилюється тим, що в більшості шкіл навчання починається з 6 років, а інтелектуальна підготовка до школи здійснюється вже з 4,5-5 років. При цьому пригнічується пізнавальний інтерес дитини, діти ростуть млявими та безініціативними [2].

Опираючись на концепцію Л.І. Божович [1], яка важливим новоутворенням старшого дошкільного віку називає «внутрішню позицію школяра», що розвивається при взаємодії

навчальної мотивації та соціальних мотивів навчання, та узагальнивши теоретичний матеріал, ми визначили такі *критерії* розвитку мотиваційної готовності дитини до навчання в школі:

1. Соціальна мотивація.
2. Навчальна мотивація.

Показниками рівня сформованості соціальної мотивації ми визначили такі (рис. 1):

1. Прагнення отримати оцінку дорослого, потреба в соціальному визнанні та схваленні дорослого – дитина дуже чуйно реагує на настрій значущого дорослого, осуд викликає переживання, емоційний дискомфорт; похвала, схвалення, позитивна оцінка дорослого є одним з найбільш ефективних стимулів активності дитини; орієнтація на оцінку дорослого є однією з умов формування дій самооцінки і самоконтролю.

2. Потреба в новому рівні спілкування з дорослим – дошкільник орієнтований на схвалення і похвалу вчителя, які, по суті, дозволяють йому задовольнити власні потреби в спілкуванні на новому рівні; спілкування з дорослим стає психологічним знаряддям, за допомогою якого дорослий керує поведінкою дитини, спрямовуючи її в потрібне для дитячого розвитку русло.

3. Соціальна позиція школяра – нове становище дитини в суспільстві, позиція учня характеризується тим, що у неї з'являється обов'язкова, суспільно значуща, суспільно контрольована діяльність – навчальна, дошкільник повинен підкорятися системі її правил і нести відповідальність за їх порушення.

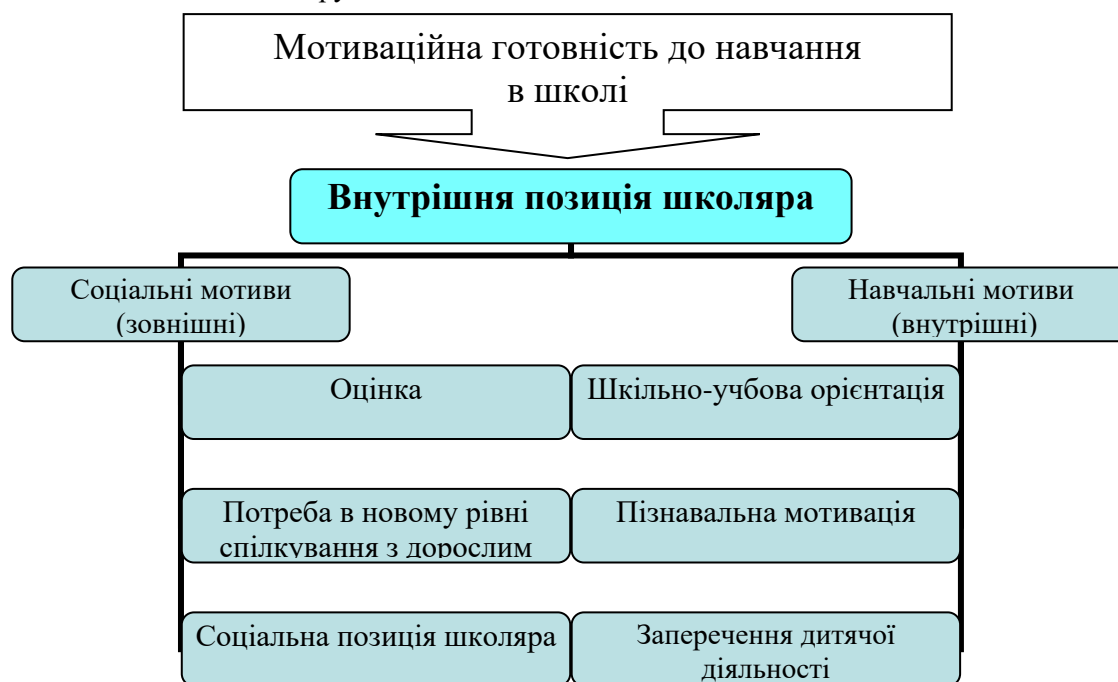

Рис. 1. Показники рівня сформованості мотиваційної готовності до навчання в школі.

Показниками рівня сформованості навчальної мотивації визначено:

1. Шкільно-учбова орієнтація – орієнтація на засвоєння способів здобуття знань, прийомів самостійного набуття знань.

2. Пізнавальні мотиви – мотиви, пов'язані безпосередньо з навчальною діяльністю, до яких відносяться пізнавальні інтереси дітей, потреба в інтелектуальній активності й в оволодінні новими уміннями, навичками і знаннями.

3. Заперечення дитячої діяльності – дошкільник відмовляється від характерної для дошкільного дитинства організації діяльності та поведінки, зокрема, менш цікавою стає гра, малювання, натомість перевага надається шкільним видам діяльності: лічбі, читанню, письму тощо.

Отже, базуючись на виділених у результаті теоретичного аналізу критеріях мотиваційної готовності дитини до навчання в школі та опираючись на визначені А.К. Марковою рівні розвитку мотивації навчання (високий рівень шкільної мотивації, хороша шкільна мотивація, позитивне ставлення до школи, низька шкільна мотивація, негативне ставлення до школи) [6], ми виокремили 5 *рівнів* мотиваційної готовності дошкільників до навчання в школі:

1. *Соціально-навчальна мотивація* (внутрішня позиція школяра) – пізнавальний і соціальний мотиви представлені однаково: такі діти сумлінні і відповідальні, з радістю дотримуються шкільних вимог, легко справляються з вирішенням учбових завдань; охоче відвідують школу, здатні налагодити доброзичливі стосунки як з однокласниками, так і з учителями.

2. *Навчальна мотивація* – у таких дітей домінує пізнавальний мотив, прагнення найбільш успішно виконувати всі пропонувані шкільні вимоги; під час учбової діяльності чітко виконують всі вказівки вчителя, сумлінні і відповідальні, переживають, якщо отримують незадовільні оцінки.

3. *Соціальна мотивація* – для цих дітей характерне позитивне ставлення до школи, але школа приваблює їх переважно позанавчальною діяльністю. Такі діти досить добре почуваються в школі, щоб спілкуватися з друзями, з учителями. Їм подобатися відчувати себе учнями, мати гарний портфель, ручки, пенал, зошити. Пізнавальні мотиви в таких дітей сформовані в меншій мірі, і навчальний процес їх мало приваблює.

4. *Низька мотивація* – такі діти відвідують школу неохоче, воліють пропускати заняття; на уроках часто займаються сторонніми справами, іграми. Зазнають серйозних труднощів у навчальній діяльності. Можливі проблеми стосовно адаптації до школи. Відчувають проблеми в спілкуванні з однокласниками, у взаєминах з учителем.

5. *Негативна мотивація* – для цієї категорії притаманне негативне ставлення до школи, шкільна дезадаптація, оскільки школа нерідко сприймається ними як вороже середовище, перебування в ній для них є нестерпним. Такі діти відчувають серйозні труднощі в навчання: вони не можуть впоратись з навчальною діяльністю, відчувають проблеми в спілкуванні з однокласниками, у взаєминах з учителем.

Висновки. Таким чином мотиваційна готовність до навчання в школі передбачає належний рівень розвитку у дитини як широких соціальних мотивів навчання (зовнішня мотивація), так і мотивів пов'язаних безпосередньо з навчальною діяльністю (внутрішня мотивація). Сукупність цих мотивів свідчить про виникнення «внутрішньої позиції школяра» як важливого психологічного новоутворення. Саме тому перспективою нашої подальшої роботи стало експериментальне дослідження особливостей розвитку мотивації у старших дошкільників.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте / Л.И. Божович. – М.: Просвещение, 1968. – 452 с.
2. Виноградова Е.Л. Условия становления познавательной мотивации дошкольников 5–6 лет / Е.Л. Виноградова // Психологическая наука и образование. – 2004. № 2. – С. 47-56.
3. Гуткина Н.И. Инструментальный метод в детской практической психологии / Н.И. Гуткина // Вопросы психологии. – 2003. – №1. – С. 17-26.
4. Гуткина Н.И. Психологическая готовность к школе / Н.И. Гуткина. – СПб.: Питер – 2004. – 208 с.
5. Климчук, В.О. Вплив внутрішньої мотивації на розвиток творчих здібностей у дошкільному віці / В.О. Климчук, О.А. Шимченко // Обдарована дитина. – 2004. – №10. – С.60-63
6. Маркова А.К. Формирование мотивации учения: кн. для учителя / А.К. Маркова, Т.А. Матис, А.Б. Орлов. – М.: Просвещение, 1990. – 192 с.
7. Нижегородцева Н.В. Психолого-педагогическая готовность ребенка к школе / Н.В. Нижегородцева, В.Д. Шадриков. – М.: Владос, 2001. – 256 с.
8. Чирков В.И. Самодетерминация и внутренняя мотивация поведения человека / В.И. Чирков // Вопросы психологии. – 1996. - № 3. – С. 116-130.

Лециук М.

Науковий керівник – доц. Пеньковська Н.М.

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ РОЗВИТКУ ДИВЕРГЕНТНОГО МИСЛЕННЯ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Актуальність дослідження. Однією з характерних рис сучасної освітньої ситуації є розвиток здатності її суб'єктів до ефективної інтелектуальної діяльності. Науково доведено, що, чим раніше формується інтелектуальна культура, тим простіше і продуктивніше відбувається процес навчання, гармонійніше розвивається особистість. Водночас, традиційні вимоги до організації шкільного та дошкільного навчання звернені, насамперед, до розвитку логічного мислення як фактора вербального розуміння.